

Tvorba a registrace jmen a příjmení transgender lidí z hlediska genderové lingvistiky

Bildung und amtliche Registrierung der Vor- und Familiennamen der Transgenderpersonen aus der Sicht der Genderlinguistik

Jana Valdrová, Ph.D., Universität Innsbruck, jana.valdrova@uibk.ac.at

Abstract: Die Problematik der Namensgebung und -registrierung der Transgenderpersonen (TL) bleibt in der tschechischen Sprachwissenschaft unerforscht. Die Personenstandsämter richten sich nach dem Gesetz Nr. 301/2000Sb. und dessen Novellierung Nr. 312/2013Sb., wozu es einen 4-seitigen Durchführungshinweis der tschechischen Onomastikerin M. Knappová (2010: 82-85) gibt.¹ Der gender- bzw queerlinguistische Blickwinkel wird im Text nicht thematisiert, was sich an der Behandlung von TL immer wieder negativ auswirkt.

In der Phase der Transition („Therapie“) sind TL bemüht, den Namen, der ihrer Identität nicht mehr entspricht, zu ändern. Jedenfalls ist es nicht erlaubt einen Vor- und Nachnamen aufzunehmen, der der angestrebten Identität entspricht, sondern es obliegt den TL einen sog. beidgeschlechtlichen Vor- und Nachnamen zu wählen. Dabei ist die Bedeutung des Begriffs *beidgeschlechtlich* nicht definiert. Von Vornamen werden diejenigen anerkannt, die bei Männern *und* Frauen registriert wurden; die Autorin fügt ein Verzeichnis von 89 alphabetisch (von *Alby* bis zu *Whitney* geordneten) fremden Namen hinzu.² Von den tschechischen Namen führt Knappová einige wenige häufig verwendete Namen wie *René*, *Nicola*, *Alex* und weitere 42 ungewöhnlich klingende Hypokoristika an, die nach der Beendigung der Transition nicht registriert werden dürfen, d.h. die Person muss ihren Namen noch einmal ändern.

Die Wahl der Familiennamen in Knappová ist durch zwei Extreme gekennzeichnet. Einerseits werden Familiennamen wie *Krejčí* oder *Kočí* angeboten, die so häufig auftreten, dass sie ihre unterscheidende Funktion verlieren, andererseits werden seltene, zum Teil altslawische Familiennamentypen vorgeschlagen, von denen der Typ auf *-ů* am wenigsten auffällt und daher von TL gewählt wird. Allerdings wird somit ein Familienname auf *-ů* für sie zum Stigma. Die von TL ersichtlich bevorzugte Wahl unmovierter Familiennamen erwähnt Knappová nicht. Unmovierte Familiennamen hält das Gesetz Nr. 301/2000Sb. „traditionell“ für männliche Familiennamen, d.h. sie seien als geschlechtsspezifisch für TL unverwendbar.

Viele TL suchen Wege zu einem geschlechtsneutralen Vor- und Nachnamen bzw. zu Namen, die ihrer Zielidentität nicht nur in der Transitionsphase, sondern auch nach der (immer noch unvermeidbaren) Operation entsprechen würden. Das Gesetz und die Durchführungshinweise hindern daran und es ist dringend notwendig sie mit rechtlichen und sprachwissenschaftlichen Instrumenten zu ändern.

¹ M. Knappová war noch im Sozialismus und bis zum Jahr 2015 die einzige tschechische Sachverständige für die Begläubigung aller Namen.

² Die Bemerkung „ohne Anspruch auf Vollständigkeit“ wird in der Praxis nicht beachtet, weil Personenstandsbeamten sich an Knappová's Text sehr konsequent halten.

Problematika jmen a příjmení translidí (TL) patří do oblasti queerlingvistiky a genderové lingvistiky, v níž v České republice chybí výzkumy i odborná literatura. Nezávazná doporučení bez nároku na vyčerpání tématu a bez zahrnutí genderového hlediska (srov. některé poznámky níže) poskytuje čtyřstránkový text v knize M. Knappové (2010: 82-85).³

U **křestních jmen** pro TL nabízí autorka 89 cizích jmen od *Alby* po *Whitney*, prokazatelně registrovaných u žen i mužů, tudíž uznávaných jako obourodá. Ze zdomácnělých a z českých jmen, jichž je velmi málo (mj. z důvodů jazykových specifik češtiny), lze zaregistrovat jména *René, Nikola, Kim, Saša, Sáva, Milota, Nikita, Alex, Jindra, Nicol*. Pouze během tranzice lze zaregistrovat oficiální ženská jména *Květa, Vlasta, Zdena, Vlad'ka, Broňa, Stáňa* také mužům, mužská jména *Ondra, Vojta* také ženám. Dvě z těchto jmen se opakují v připojeném seznamu domáckých podob 44 jmen, určených pro období tranzice. Avšak některým TL mohou v beztak již složitém období tranzice domácké formy jmen vadit: podnikatelka *Bóža X.* nebo učitel *Áda Y.* mohou kvůli jménu zažívat pozdvižení a nedostatek respektu.

Příjmení dělí zákon 301/2000Sb. na příjmení žen, utvořené „v souladu s pravidly české mluvnice“ a „mužský tvar“ příjmení. Často se znění zákona interpretuje tak, jako by nepřechýlené příjmení bylo mužské příjmení. Podle této logiky by většina žen na zeměkouli nosila mužská příjmení, ba dokonce i ženská příjmení jako *Jónasdottir* by byla mužská. Ženy bez ohledu na gender si mohou nebo nemohou volit tvar příjmení podle toho, jaké je zakončení výchozího tvaru příjmení. Možnost volby příjmení bez -ová mají, jen když výchozí tvar příjmení končí na samohlásku (*Filipi, Kala* aj.). Ostatní ženy k tomu mohou dospět jen komplikovaně (např. přihlášením se k jiné než české národnosti). Tato omezení mají vliv i na volby příjmení TL, jak popíši níže.

Pojmy *česká mluvnice* a *mužský tvar příjmení*, na které se zákon odvolává, nemají jasný obsah. Při vydávání matričních rozhodnutí se o ně nelze opírat, čehož jsou si někteří soudní znalci a znalkyně, kteří připojování -ová u žen prosazují proti vůli žadatelek, dobře vědomi a v tom smyslu formulují: tvrzení v soudně znaleckém posudku „Není důvod nepřipojit -ová“⁴ si matrika může vyložit, jak chce, a vyložila si je jako „Připojte -ová“, ačkoli žadatelka chtěla ponechat příjmení nepřechýlené. Certifikovaný znalec, jenž tento zjevně diskriminační posudek vystavil, nic neriskuje; kritizována může být jen matrika, jako tomu bylo před lety v televizním pořadu *Černé ovce* s figurantkou „eskymácké národnosti“. Matriky jsou dnes proto zřejmě vděčny alespoň za nabídku ženám přihlásit se k jedné ze čtyř podmínek pro volbu příjmení bez -ová; tak mohou vyjít vstříc žadatelkám o takzvaně mužský tvar příjmení a vyhnout se případné žalobě.

Podle Knappové jsou v podstatě dvě možnosti tvorby příjmení v období tranzice. Tou první je volba nového příjmení, zakončeného na -í: *Hoření, Dolejší, Všední, Kočí, Krejčí* (bez nároku na vyčerpání), volba příjmení na -ů, -ůj, slovanských příjmení typu *Miškeje, Starove* a dalších vzácných, téměř neznámých příjmení na -ych, -(i)ech, -ich a jiných, rovněž slovanského původu. Je otázkou, nakolik jsou taková příjmení funkční. Přitahují totiž pozornost k lidem, kteří se naopak chtějí do společnosti začlenit. Samo příjmení naznačuje, že jde o člověka v přeměně, a může tak vést k **diskriminačnímu jednání** například při hledání práce. Většina

³ Knappová, M. (2010): Jak se bude vaše dítě jmenovat? Praha: Academia.

⁴ Autentický příklad.

TL proto volí méně nápadné formy na -ů, ale i ty se pomalu stávají stigmatem TL. Druhou možností je obměna dosavadního příjmení příponami -ů, -ův, -ých, avšak i jména jako *René Horáků* nebo *Saša Sršňových* mohou TL stigmatizovat.

Třetí možnost, o níž zde není zmínky, je ponechat si ve fázi tranzice původní **příjmení v nepřechýleném tvaru** nebo zvolit kterékoli nové, nepřechýlené. Jestliže lze do matriky zapsat jako obourodé každé křestní jméno v oficiální podobě, jehož evidence pro ženy i muže byla soudně znaleckým posudkem prokázána, musí platit totéž pro každé příjmení, u něhož bylo zaevidováno použití pro ženy i pro muže: *Smetana, Kaplicky, Newman, Schwarz, Wolf, Banderas* a bezpočet jiných. Pohledem do starších matrik z dob před nuceným poválečným počesťováním jmen lze zjistit, že zápisy *Katharina Konečný, Maria Králík* aj. byly běžné.⁵

Závěr: Možnosti volby českých **křestních jmen** TL v období tranzice jsou velmi omezené. Drtivou většinu obourodých jmen, uvedených v příručce Knappové, po ukončení tranzice nelze zaregistrovat. Někteří TL je v tranzici využijí pro blízkost k původnímu jménu (*Ráďa* jako *Radek* či *Radka*), jiní ale raději volí cizí jména. Seznamy cizích křestních jmen je proto nezbytné rozšířit na několikanásobek. Co se **příjmení** týče, mohou TL pro obměnu příjmení, aby naplnilo požadavek dvourodivosti, využít řadu přípon, z nichž většina ale činí příjmení nápadným. Je otázkou pro výzkum, které z nich TL využívají. Naopak nabízená adjektivní příjmení typu *Kočí* jsou až příliš běžná. Mohou znenápadnit, ale tím i znevýhodňovat, je-li například podnikatel/ka v telefonním seznamu na dvacátém místě mezi ostatními *Kočími*. Text Knappové by neměl být v budoucnu jediným zdrojem instrukcí již proto, že zcela opomíjí nepřechýlená příjmení jako důležitou, translidmi vyhledávanou možnost volby příjmení. Z jazykovědného hlediska nic nebrání ji používat. Zdaleka ne vždy platí „Není to v Knappové, takže to nejde“.⁶

Translidé zaslouží respekt a vstřícnost. Matriky zaslouží jasné pojmenování podmínek tvorby a registrace jmen a příjmení. Vybavení odbornou literaturou, na jejímž základě mohou samy rozhodovat (např. Lansky 2015)⁷ nebo seznamy jmen z jazykovědně ověřených zdrojů jsou nezbytné. Prospěla by uživatelsky přátelská příručka, průvodce TL všemi nezbytnými matričními úkony, kde by bylo mimo jiné uvedeno, co jsme se v analyzovaném článku nedočetli: výhody a nevýhody volby daného jména a příjmení v celé jejich pestrosti a šíři. Autorka tohoto textu se na vypracování podkladů pro matriky bude ochotně podílet.

⁵ Autentické příklady z matrik.

⁶ Autentická reakce dvou mně známých matrik.

⁷ Lansky, B. (2015): 100,000 baby names. Knihu lze objednat podle ISBN 978-0-684-03999-2. Zahrnuje řadu obourodých jmen, označených přídatnou informací GB nebo BG podle toho, převažují-li dívky (girls) nebo chlapci (boys). Matriky se podle této knihy mohou velmi dobře orientovat a spolehlivě rozhodovat. S každým takovým rozhodnutím přicházejí soudně znalecké subjekty o finanční příjmy z posudků, avšak podstatně se zlepšila služba veřejnosti, a o to nám jde především.